

Het mislukte rendez-vous

Uiteindelijk was ik de laatste die 'Een voorspel' meemaakte. Aanvankelijk zou ik de performance op de laatste vrijdag zien, maar op een of andere manier liep ik de afspraak mis. Ik was op de bovenste etage van de OBA beland zonder mijn contact op begane grond te ontmoeten. Ik merkte de dame die mij moest onthalen pas op toen ik een kwartier later onverrichter zake de lift terug naar beneden nam. Maar toen was het dus al tijd voor een volgende bezoeker. En ik kon niet wachten op een latere sessie die dag omdat ik nog naar Brussel moest. Afspraken die mislopen. Gek genoeg gaat het daar ook over in de slotmomenten van dit werk.

Op de laatste zondag was ik echter weer in Amsterdam. Na wat heen en weer telefoneren bleek er nog een plaatsje vrij. Het laatste dus. Net daardoor was ik, na de ontvangst op begane grond, wat nerveus toen ik terug in de OBA de lift nam naar het restaurant op de hoogste etage. Daar was het de vorige keer immers misgelopen. Even leek dat weer te gaan gebeuren. Ik zag niemand die iets deed wat ook maar in de verste verte op een performance leek. Mensen aan tafeltjes, mensen op het terras genoeg, maar ze leken allemaal zo ...gewoon. Tot een serveuse op mij toe stapte, mij aan het raam met uitzicht op het IJ neer plantte op een kruk en me een gsm in de hand duwde. Een oude, met een verkeerde tijdsaanduiding –een dag in 2008. En dan gebeurde er een hele poos niets. Tijd genoeg om te piekeren of er nu toch niet iets verkeerd liep, of ik wel wist hoe je met zo'n Nokia omgaat, en vervolgens nog meer te piekeren wat een neuroot ik soms wel kon zijn.

Maar ook tijd om de strategie van het werk te overdenken. Tijd die wellicht bewust voorzien was. Waar wilden de makers mij hebben, wat wilden ze mij laten zien, denken, gewaar worden? Een ding was zeker: toen ik binnen stapte in het restaurant wist ik niet waar ik naar moest uitkijken, zelfs niet wat er zou gebeuren, en dat liet mij anders, een beetje paranoïde eigenlijk, naar de ruimte en de mensen kijken. Met de overtuiging dat iets zou uitsteken, verschil maken, ongewoon zijn, en zo de gewone lichte chaos van mensen in een café meer zou maken dan wat het is, mensen in een café, elk bezig met zijn eigen wereld, gedachten, bedoelingen, strevingen. Maar niets dus.

Dat was, achteraf terugblikkend, een betekenisvol moment. Niet alleen omdat het mij er aan herinnerde hoezeer je blik door vooronderstellingen en verwachtingen gestuurd wordt. Een doodgewone plek als een café zit barstensvol details, mensen en gebeurtenissen die je nooit eerder zag, maar toch slaag je er in om heel snel een algemeen idee van dit alles in je hoofd samen te stellen, en je dus met een zeker gemak te gedragen naar de situatie. In dit geval kwam ik echter binnen met de rotsvaste overtuiging dat er ergens iets zou zijn wat helemaal niet met zo'n voorstelling, zo'n mentale voorafbeelding, zou samenvallen. Maar het bleek al snel ongewis wat de zaak, de situatie, het aanbod –of wat hier ook maar aan de hand was – kon zijn. Misschien, om maar iets te noemen, wilden de makers enkel dat ik keek naar wat er gebeurde, om het gebeuren zelf, zonder alles meteen in hokjes te stoppen. Misschien zou ik hier wel een half uur zitten te kijken naar het café. Als doel van de performance. Zoals John Cage je ooit liet luisteren naar vier en een halve minuut klank, waar die ook vandaan kwam.

Dat uitblijven van iets 'bijzonders' had een eigenaardig neveneffect. Je kan theoretisch speculeren zoveel je wil, een vlucht vooruit nemen in de gedachten, het neemt niet weg dat je, zolang er niet 'iets' gebeurt, je afgesloten voelt van wat er rondom je te zien valt. Je blijft radicaal alleen met je verlangen naar ... wat eigenlijk? Een belevenis, een ontmoeting, een moment waarop dingen steek gaan houden. Hoe meer je rondstaart, hoe meer je je van de weeromstuit ook zelf bekeken voelt.

Hoe zien anderen die man die snel rondkijkt, doelloos heen en weer dreunt, en soms wildvreemden fixeert alsof er iets mee aan de hand zou zijn. Ook dat besef werpt je radicaal op jezelf terug.

Nee, dan was het zicht over het IJ wel wat anders. Vanaf de hoogste etage van de extreem geplande rij blokkendozen die zich op het eiland langs de Oosterdokkade bevinden heb je een machtig zicht op het oude Amsterdam. De stad als een eindeloze opeenstapeling van huizen, stapelhuizen en huisjes, geschikt langs grachten, met slechts hier en daar een kerk maar nauwelijks paleizen. In al hun variatie vormen die gebouwen toch een figuur, vertellen ze een verhaal. Hoe de chaotische werking van de markt, vermengd met, of uitdrukking van, het protestantse ethos een ordening tot stand bracht die een van de mooiste, meest oogstrelende steden van Europa opleverde. Als vanzelf. Het is een oud verhaal, door de tijd achterhaald. Dat blijkt uit de ontwikkeling van de oude haven, ooit bron van al die welvaart. In snel tempo werd die de laatste decennia vertimmerd tot een woonbuurt vol vernuftige wooncomplexen. Maar hoe saai en schraal steken die, helaas, ondanks hun vormelijke exuberantie en prestigieuze culturele totems als de OBA, af tegen de oude stad. Toch blijft dat oude verhaal aanspreken. Een roman van Dickens op schaal van een hele stad, die blijft verlokken en uitdagen om je er een plaats te zoeken of je er domweg aan te vergapen. Dat laatste deed ik dus.

Toen rinkelde de mobiele telefoon. Een vrouw. Maar wel een die meteen mijn naam usurpeerde: 'Ben jij Pieter T'Jonck? Je spreekt met Pieter'. Of ik haar kon zien? Dat lukte snel. Ze zwaaide nog maar even met een stok uit een raam of ik had haar al gespot. Een groot huis, in de verte, aan de overkant van het IJ, daar zat ze, en daar wou ze mij hebben. Een patriciërshuis zo te zien, met een statige kroonlijst en drie rijen van vier hoge ramen. Met toch één merkwaardig detail: de gevel van het pand was zachtgeel geschilderd. Grappig, die kleur in een stad waar het ooit 'de rigueur' was om macht en vertoon te verhullen achter somber zwart geschilderde bakstenen gevels. Met zo'n gele kleur wou je in de gouden eeuw niet opvallen? De vrouw stuurde mij overigens de verkeerde kant uit om bij haar verblijf te geraken: 'Ga naar links, langs Nemo en dan de Prins Hendrikkade op'. Rechtsom, de brug aan het drijvende Chinese restaurant over, zou het nochtans veel sneller en eenvoudiger gaan. Ze wou mij dus iets laten zien of ervaren.

Hoe het was om niet vanuit de hoogte over het havenlandschap uit te kijken, maar om er doorheen te lopen bijvoorbeeld. Via een eerder klein bruggetje liep ik over het water van de Oosterdokkade naar de ingang van een grote omgekeerde conus in groen koper. Nemo. Het gebouw kwam mij, ondanks zijn forse schaal, als niet zo heel overweldigend over, misschien omdat de inkompartij niet zo veel verschilt van de glazen pui van een kantoorgebouw? Ik merkte in elk geval ook niets van het hellende terras op het dak van dit bouwwerk van Renzo Piano, terwijl ik wel wist dat het er was. Het gebouw was gesloten en ik had een afspraak. Een al lang gepland bezoek zou ook nu dus weer niet plaats vinden. Wat ik ook al niet merkte –en niet wist- is dat dit gebouw boven de IJ-tunnel staat. Terwijl ik verder liep langs de kade van het Oosterdok, richting Prins Hendrikkade, had ik immers alleen oog voor de boten die rechts van mij aangemeerd lagen. De stedelijke snelweg links van de kade merkte ik niet bewust op. Het was pas achteraf, toen ik op Google Maps de tocht virtueel overdeed, dat ik mij rekenschap gaf van de tunnel die hier onder het IJ duikt. Wellicht omdat ik nooit door die tunnel reed, en ze dus niet voorkomt op mijn mentale kaart van Amsterdam? Gek eigenlijk, hoe je vaak alleen ziet wat je al weet.

Vanaf de Prins Hendrikkade kwam er van rondkijken echter niet veel meer terecht: je kan hier als voetganger nergens oversteken, of je moet al een heel eind lopen, tot de andere brug. Maar daar

had ik weinig zin in. Het was dus uitkijken geblazen, wilde ik heelhuids het gele huis aan de overkant bereiken. Eigenlijk kwam er van rustig rondkijken so wie so niet veel terecht. Ik was immers niet alleen op deze tocht. De vrouw die mij opgebeld had bleef maar tateren terwijl ik stevig doorstapte. Het was conceptueel een belangrijk moment. Omdat zij mijn naam gebruikte, was zij onmiskenbaar mijn 'doppelgänger'. Praktisch klopte dat echter nauwelijks. Mijn gesprekspartner verschilde zozeer van mezelf dat ik nooit ook maar even het gevoel had een alter ego, een schaduw-zelf –met al het unheimliche van dien- te horen. Het is onaangenaam, zelfs griezelig om 'jezelf tegen te komen'. Een foto van je gelaat of een klankopname van je stem kan al heftige weerstand oproepen. Maar hier maalde ik er niet om. Of toch? Waarom had ik er zo weinig zin in om in te gaan op dit spel van praten met iemand die zich voor mijzelf uitgaf, ook al ging het duidelijk om een ander? Misschien had ik daarin moeten meegaan, misschien was er dan een overdracht ontstaan met mijn 'naamgenoot' of alter ego. Maar ik gaf er de voorkeur aan alleen te zijn met het havenzicht en mijn gedachten daarbij. Havens maken mij onrustig, jachtig, maar op een haast begerige manier, belust om te weten hoe dingen er werken, wat de logica is van al die ongewone activiteiten. Ik verlies mij daar graag in. Met plezier verdwalen. Altijd zo geweest, al toen ik als kind in de haven van Oostende rondwaalde. Daar past geen praten bij.

Toen kwam ik aan het gele huis. Deur wagenwijd open. Was het van buiten al imposant, eens binnen leek het huis haast nog een paar maten groter dan de gevel, in zijn gestrengte regelmaat van raamopeningen die de schaal verdoezelen, liet vermoeden. (Er is altijd meer binnen dan buiten, daarin lijken huizen op ons bewustzijn). Links, net na de inkomtrap, een deur waarop haastig, in zwarte verf, 'This way up' geborsteld was. Een diensttrap –vermoedde ik toch, want ze draaide in een dubbele kwartslag steil omhoog. Geen trap om plechtig te bestijgen, maar één om haastig op en af te draven. Alhoewel, misschien was dat destijds wel de manier waarop in deze stad trappen gemaakt werden? Zonder veel 'pomp and circumstance'? Mijn begeleidster nam hier afscheid van mij. Bovenaan de trap moest ik een deur binnengaan. Die viel na mij meteen in het slot.

Het contrast met al wat tevoren gebeurde kon niet groter zijn. De ruimte was aardedonker. Heel even zag ik gewoon niets, maar dan lichtte ergens ver weg een peertje heel zwakjes op, hoog in de lucht. De ruimte moest enorm zijn, nog groter dan ik bij het binnenkomen van het gebouw had kunnen vermoeden. Alsof het gebouw groeide naarmate je er dieper in doordrong (ook daarin leek het dus weer op ons bewustzijn). Hoe dichterbij het licht kwam, hoe meer de duisternis tastbaar werd, als een dik, donker gordijn dat terugweek tot ergens een paar meter voor mij. De ruimte was niet alleen onpeilbaar, ze was ook verbazend stil. Zo stil dat ik mijzelf bijna hoorde denken. Na de eerdere, zintuiglijk overrompelende tocht van de OBA, langs NEMO en de kade tot aan het huis, onderging ik nu plots quasi totale zintuiglijke deprivatie. Maar mijn gedachten bleven –net daaromvoortrazen. In verhoogde snelheid zelfs, alsof ze het wegvallen van visuele brandstof wilden compenseren. Met nabeelden van de eerdere tocht, maar al snel ook met allerlei andere rommelige, warrige gedachten –zo zijn gedachten blijkbaar meestal.

Zo kwam een eerder gevoel terug in alle heftigheid opzetten. Toen mijn gedachten in de OBA maar geen vat kregen op wat ik meende te moeten zien, wekten ze al een latent gevoel van radicale eenzaamheid op. Hier was de afstand tussen mij en de kleine wereld rondom mij niet meer te miskennen. Dat maakte van deze omslag voor mij het meest betekenisvolle moment van de performance. De kleine gebeurtenissen die volgden sloten daar precies bij aan.

Het duurde even voor mijn ogen genoeg aan het schemerduister gewend waren om te merken dat op een niet zo grote afstand twee voorwerpen, kleine zwarte dozen, oplichtten in het iele schijnsel van het peertje. Dichterbij zag ik dat ze netjes op de twee hoeken van een Perzisch tapijtje stonden, en dat er zacht stemmengeluid uit kwam. Ik vleide mij neer tussen die twee oren terwijl ik naar het aardedonkere uitspansel boven mij tuurde. Eerst klonk rechts een stem. Een vrouw. Ze had het over het vervelende gevoel dat je overvalt als je denkt iemand te herkennen maar die toch niet kan plaatsen. Vervolgens kwam er een verhaal van links. Ook een vrouwenstem, en ook een verhaal van alledaagse ontreding die je plots besluipt. Ze vertelde hoe ze stond te wachten op iemand, ergens op een publieke plaats, en niet wist hoe zich een houding te geven toen haar vriend niet opdook. Hoe ze vreesde dat ze dat ongemak aan de buitenwereld zou verraden. Hoe ze tot overmaat van ramp haar zak liet omkieperen op straat. Ze eindigde met de troosteloze vraag waarom ze daar voor paal wilde staan.

Nadien bleef het nog even stil en donker. Als het zaallicht zachtjes aanging zag ik dat de ruimte inderdaad heel groot was: even breed als de gevel, en heel hoog, met een zoldering van zware houten balken. Op dat ogenblik liep een SMS binnen: 'Het was een plezier je te ontmoeten'. Getekend: Pieter. Alsof er een ontmoeting had plaatsgevonden, afgezien van beleefdheidsfrases, instructies en wat losse opmerkingen.

Maar dat was het natuurlijk net waar het hier om ging. Je kan dan wel te midden van honderden mensen staan, in een grote stad met fantastische bouwsels, toch blijf je radicaal alleen met je gedachten. Er is niet zoiets als een rechtstreekse band met de wereld om je heen, het zijn je gedachten die van die wereld om je heen een soort beeld met lage resolutie maken dat past binnen hun eigen patroon. De titel van dit werk zegt dat eigenlijk al. Er was een voorspel, inderdaad, misschien wel zolang als de hele tocht van OBA naar het huis aan de overkant. Herinneringen waren er ook te over: zowel mijn eigen nabeeld van de tocht -wat ik daar beleefde en hoe zich dat onwillekeurig vermende met oudere herinneringen- als de verhalen van de vrouwen die ik hoorde in de donkere kamer. Maar wat daartussen zou moeten liggen, het 'echte gebeuren', wanneer viel dat dan? Of is dat er nooit? Kom je, zoals het telefoongesprek met een naamgenoot suggereerde, altijd slechts jezelf tegen?

Pieter T'Jonck